

بررسی وضعیت ازدواج و مضیقه ی آن در استان ایلام
(در دهه ی ۱۳۹۰)

(مصص : ۵۶-۶۸)

وکیل احمدی *

اسحاق قیصریان **

چکیده

هدف از نگارش این مقاله بررسی وضعیت ازدواج و زناشویی در استان ایلام، در دهه ی ۱۳۹۰ بوده است. روش پژوهش تحلیلی- توصیفی و تحلیل ثانویه با استفاده از داده های سازمان ثبت احوال و سرشماری سال های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ کل کشور بوده است. یافته های شاخص های میزان ازدواج، طلاق و متوسط سن ازدواج برای استان ایلام نشان از وضعیت مناسب شرایط ازدواج و زناشویی نسبت به کل کشور دارد اما بررسی داده های جمعیت هرگز ازدواج نکرده، برحسب جنس به تفکیک گروه های سنی برای مناطق شهری و روستایی استان ایلام نشان داد که جمعیت جوان استان ایلام با دو پدیده ی تأخیر در ازدواج و مضیقه ی ازدواج مواجه بوده است. البته، مضیقه ی ازدواج برای دختران در مناطق روستایی استان ایلام شدیدتر بوده است. به طور کلی می توان نتیجه گرفت که نوسانات باروری در دهه های ۱۳۶۰ و ۱۳۷۰ شرایط ازدواج و زناشویی را در دهه های ۱۳۸۰ و ۱۳۹۰ تحت تأثیر قرار داده است.

کلمات کلیدی: ازدواج، طلاق، مضیقه ی ازدواج، ایلام.

مقدمه و طرح مسأله

ازدواج پدیده‌ای اجتماعی، زیستی، فرهنگی و یکی از مهم‌ترین وقایع حیاتی به شمار می‌آید که بنیاد خانواده به آن وابسته است و از جنبه‌ها و ابعاد گوناگون شایسته‌ی بررسی و مطالعه است. در کشور ما که به لحاظ ساختار سنی، بخش اعظم جمعیت آن را جوانان و نوجوانان تشکیل می‌دهند، مطالعه‌ی این موضوع به ویژه از لحاظ سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی اهمیت زیادی دارد؛ زیرا مسائل، مشکلات و نابسامانی‌های موجود در این بخش می‌تواند پی‌آمدهای ناخواسته‌ی اجتماعی و فرهنگی ناگواری نه تنها در سطح فردی، بلکه مهم‌تر از آن برای جامعه در پی داشته باشد. به بیان دیگر، آثار ازدواج بیش از آن که در فرد قابل ملاحظه باشد، در سطح کلان اجتماع قابل بررسی و مشاهده است. نگرش‌های فرهنگی در مورد ازدواج، وضعیت اشتغال و بیکاری جوانان، امید به آینده، تحصیلات و غیره می‌تواند روند طبیعی این پدیده را دچار اختلال کند. محققان از جمله: گود (۱۹۶۳) به صنعتی شدن، بکر (۱۹۸۵) به افزایش نقش زنان در اقتصاد خانواده، وان دی کا (۱۹۸۷) به افزایش تحصیلات زنان همراه با استقلال اقتصادی آنان و لستاقی (۱۹۸۳) به تغییر در نگرش و ارزش‌های جوانان برای تبیین تغییرات مربوط به الگوی ازدواج (بالا رفتن سن ازدواج، افزایش تجرد قطعی و...) به عواملی اشاره دارند (به نقل از آقا، ۱۳۸۳: ۲۲۳). البته، باید توجه داشت که ساختار جمعیتی جامعه نیز می‌تواند مستقیماً بر وضعیت ازدواج در جامعه تأثیر گذارد. با این حال، اجماع نظر نسبی بیانگر تأثیر تعاملی ساختار جمعیتی، متغیرهای اجتماعی، فرهنگی و حتی سیاسی در وضعیت ازدواج است.

بررسی شاخص‌های وضعیت ازدواج و زناشویی مانند میزان ازدواج، نسبت تجرد قطعی، میزان طلاق در استان ایلام در دهه‌ی گذشته به ظاهر نشان از وضعیت باثبات ازدواج و زناشویی دارد؛ اما در پس‌آمارهای کلی و خام به نظر می‌رسد که ساختار جمعیتی گذشته‌ی ایلام، تغییرات اساسی در وضعیت ازدواج و زناشویی در استان ایلام نسبت به کل کشور به وجود آمده است. هدف مقاله حاضر بررسی روند تغییرات ازدواج و زناشویی در استان ایلام است. در این راستا، سؤالات اصلی این مقاله عبارتند از: شاخص‌های ازدواج و زناشویی در استان ایلام در دو دهه‌ی گذشته چه روندی داشته است و چه تفاوتی با روند ازدواج و زناشویی کل کشور دارد؟ وضعیت مضیق‌ی ازدواج در استان ایلام چگونه است؟ ساختار جمعیتی چه نقشی در تغییرات ازدواج و زناشویی دارد؟

مبانی نظری و پیشینه ی پژوهش

به لحاظ نظری وضعیت ازدواج و زناشویی تحت تأثیر عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و حتی سیاسی می‌تواند باشد چنان که عوامل اقتصادی (اشتغال زنان، بیکاری و مخارج سنگین تشکیل خانواده)، فرهنگی (تحصیلات دانشگاهی) منجر به افزایش سن ازدواج در جامعه شده است؛ اما چیزی که در این جا مورد نظر است نقش متغیرها و ساختار جمعیتی در وضعیت ازدواج و زناشویی است. در ادبیات جمعیت‌شناسی به پدیده ی مضیقه ی ازدواج ادر برخی جوامع اشاره شده است. مضیقه ی ازدواج صورت مبهمی برای توصیف و توضیح تأثیر عدم توازن بین تعداد مردان و زنان که در سن ازدواج قرار دارند، به کار رفته است (اسچون^۱، ۱۹۸۳: ۷۲).

مضیقه ی ازدواج در اثر عدم توازن جمعیت دو جنس در سن ازدواج به وجود می‌آید. به نظر «وی ورس» به لحاظ نظری حداقل سه عامل مهم در اواسط زندگی بر بازار ازدواج تأثیر می‌گذارد؛ نوسانات، افزایش تفاوت های جنسی در مرگ و عملکرد هنجارهای همسرگزینی مبتنی بر سن منجر به مضیقه ی ازدواج می‌گردد (وی ورس^۲، ۱۹۸۸: ۱۷۰).

برخی عوامل جمعیت شناختی منجر به عدم تعادل جمعیت پسران و دختران در سن ازدواج می‌شود. یکی از این عوامل ترجیح جنسی در بدو تولد است که منجر به افزایش مولید پسران نسبت به دختران می‌شود. در نتیجه، تعداد پسران در سن ازدواج بیش از دختران می‌شود و تعدادی از پسران فقط به خاطر عدم تعادل در جمعیت دو جنس ازدواج نخواهند کرد و دچار تجرد قطعی می‌شوند. مانند برخی مناطق چین که در اثر سیاست تک فرزندی و ترجیح جنسی در بدو تولد نسبت جنسی برای برخی مناطق بیش از ۱۲۰ درصد می‌باشد. بنابراین، اگر الگوی تک همسری رواج داشته باشد، تعدادی از پسران دچار تجرد قطعی خواهند شد.

عامل دیگر تفاوت جنسی، مرگ و میراست که به لحاظ نظری می‌تواند منجر به عدم تعادل جمعیت دو جنس در سن ازدواج و نهایتاً مضیقه ی ازدواج شود. البته، نقش این عامل کم رنگ بوده است؛ اما در این زمینه می‌توان به نقش جنگ که معمولاً باعث کشته شدن تعدادی از جمعیت جوان (بیشتر از جنس پسر) می‌شود

یا تأثیر تصادفات جاده‌ای که قربانی آن بیشتر مردان هستند تا زنان و عامل هر چند ناچیز می‌تواند در عدم تعادل جمعیت دو جنس در سن ازدواج تأثیر داشته باشد. در بیشتر مواقع ازدواج مردان با زنان جوان‌تر از خود به عنوان یک ویژگی اجتماعی می‌تواند منجر به مضیقه ی ازدواج شود (بلگ^۳، ۱۹۹۱: ۳۴۱).

مهاجرت نیز یکی از عواملی است که می‌تواند منجر به عدم تعادل جمعیت دو جنس در سن ازدواج شود. به دلیل نابرابری در توسعه‌ی مناطق مختلف معمولاً جریان مهاجرت در جامعه به وجود می‌آید و برخی مناطق موازنه‌ی مهاجرتی آن‌ها منفی (مهاجرفرست) و برخی مناطق موازنه‌ی مهاجرتی آن‌ها مثبت (مهاجرپذیر) می‌شوند. در مناطق مهاجرپذیر مانند شهرهای بزرگ به دلیل مهاجرت جوانان به خاطر شرایط بهتر اشتغال بیشتر مردان جوان مهاجرت می‌کنند. در نتیجه، نسبت جمعیت دو جنس در سن ازدواج دچار عدم تعادل می‌شود و مضیقه یا تنگنای ازدواج برای مردان بیشتر است. برعکس، در مناطق مهاجرفرست مانند روستاها و شهرهای کوچک این عدم تعادل منجر به مضیقه یا تنگنای ازدواج برای دختران می‌شود.

عامل دیگری که منجر به مضیقه‌ی ازدواج می‌شود، نوسانات باروری است. نوسانات باروری خود به خود منجر به عدم تعادل جمعیت دو جنس نمی‌شود؛ اما اگر نوسانات باروری با عامل اجتماعی تفاوت سنی زوجین همراه شود، منجر به مضیقه‌ی ازدواج می‌شود. به طور مثال: می‌توان به نوسانات باروری در ایران در دهه‌های ۱۳۵۰، ۱۳۶۰ و ۱۳۷۰ اشاره کرد. در دهه‌ی ۱۳۶۰ میزان باروری زنان در ایران به ویژه مناطق کمتر توسعه‌یافته و روستایی مانند ایلام نسبت به دهه‌ی ۱۳۵۰ افزایش، و در دهه‌ی ۱۳۷۰ میزان باروری به واسطه‌ی شروع سیاست‌های تنظیم خانواده کاهش چشم‌گیری یافته است. تفاوت سنی زوجین در ایران و در ایلام نیز وجود دارد و به طور متوسط پنج سال می‌باشد. به عبارت دیگر، نسبت همسان همسری به لحاظ سنی کم است و بیشتر پسران با دختران جوان‌تر از خود ازدواج می‌کنند.

در دوران مضیقه‌ی ازدواج، زنان ازدواج‌نکرده، امکان دارد بخش عمده‌ای از زندگی خود را بدون همسر سپری کنند. فقدان حمایت مالی از سوی مردان، مستلزم سرمایه‌گذاری در اشتغال است. زنان ازدواج‌کرده می‌دانند که ازدواج آن‌ها در معرض آسیب است، ازدواج به سختی صورت می‌گیرد و طلاق به آسانی و ازدواج مجدد نیز آتیه‌ی روشنی ندارد و متزلزل است. از این رو، سرمایه‌گذاری زنان در اشتغال نوعی امنیت را برای آن‌ها فراهم می‌آورد. مضیقه‌ی ازدواج زنان فشارهای زیادی را بر دو روند موجود وارد می‌کند: افزایش سهم زنان در نیروی کار؛ کاهش باروری (استیو و کبیر، ۲۰۰۴: ۱۶۱).

به نظر دیویس^۱ (۱۹۸۲) پیامدهای عدم توازن طیف گسترده‌ای را تشکیل می‌دهند: بخش بزرگی از زنان ممکن است برای همیشه مجرد باقی بمانند، زنان ممکن است دیرتر ازدواج کنند یا تعداد زیادی از زنان مسن‌تر با زنان جوان به رقابت برخیزند. زنان ممکن است مردان جوان را به شوهری برگزینند یا با مردانی به مراتب مسن‌تر و قبلاً ازدواج‌کرده وصلت کنند. شانس ازدواج مجدد زنان طلاق‌گرفته یا بیوه محدود می‌شود یا زنان ممکن است با مردانی ازدواج کنند که در شرایط قبل از مضیقه‌ی ازدواج هرگز آن‌ها را به همسری انتخاب نمی‌کردند.

1-Davis

این تأثیرات هر کدام می‌تواند به شکل‌گیری الگوهای رفتاری جدید یا ظهور پدیده‌های جدید در جامعه منجر شود. دیویس معتقد است به دنبال تغییرات دموگرافیک الگوهای جدید اجتماعی به صورتی غیر آگاهانه پدید می‌آیند تا با تغییرات اساسی جمعیت‌شناختی موجود انطباق پیدا کنند، تغییراتی که به گفته‌ی دیویس ایده‌آل‌ها و الگوهای قدیمی را در این جوامع غیرعملی ساخته است و افراد را به سمت رفتارهای جدید و تغییر ساختار سنتی نقش‌های اجتماعی مرد و زن سوق می‌دهند (دیویس، ۱۹۸۲: ۹۰۲).

علی‌رغم نتیجه‌گیری‌های حاصل از مدل‌ها، تحلیل‌های تجربی مضیقه‌ی ازدواج قطعی و نهایی نیست. مضیقه‌ی ازدواج سطوح (نسبت ازدواج‌کرده‌ها) یا توزیع (تفاوت بین متوسط سن ازدواج مردان و زنان) ازدواج‌ها را به شیوه‌ی مورد انتظار مدل‌های نظری تغییر نمی‌دهد. مضیقه‌ی بازار ازدواج می‌تواند از طریق مکانیسم‌های مختلفی برطرف گردد. برای مثال: عموماً اظهار می‌شود که تغییرات جمعیتی سریع که در کشورهای آفریقایی جنوب صحرا^۱ رخ داده به چندهمسری^۲ ارتباط دارد؛ اما در جوامعی که چندهمسری وجود ندارد، مضیقه‌ی ازدواج از راه‌های متفاوتی حل می‌گردد. غالباً مشاهده می‌شود که سطح ازدواج حتی در بدترین شرایط، به ندرت متأثر از مضیقه‌ی ازدواج است (استیو و کبیر، ۲۰۰۴: ۱۷۷).

در مورد بود یا نبود این پدیده در ایران و پیامدهای مترتب بر آن، دیدگاه‌های گوناگونی مطرح شده است. برخی معتقدند که معضلی به نام تنگنای ازدواج در جامعه وجود ندارد (کوششی، ۱۳۸۳). برخی نیز بر وجود آن تأکید دارند و حتی مبادرت به آمار درصدی و تعداد افرادی نموده‌اند که با وضعیت موجود به واسطه‌ی عدم تعادل نسبت جنسی ازدواج نمی‌کنند (درودی و آقا، ۱۳۸۳). شهلا کاظمی‌پور (۱۳۸۳) به بررسی تحول سن ازدواج زنان در ایران و عوامل مؤثر بر آن پرداخته و به این نتیجه رسیده است که افزایش سن ازدواج زنان و عدم افزایش سن ازدواج مردان، تفاوت سنی زوجین را کاهش داده و هم‌چنین، ساختار سنی جمعیت در ایران از عوامل تأثیرگذار بر تغییرات سن ازدواج است. جعفری مژده‌ی (۱۳۸۲) به نقش ساختار سنی و جنسی ایران مستقل از عوامل دیگر در تغییر وضعیت ازدواج و زناشویی اشاره نموده است. احمدی (۱۳۸۹، ۱۳۹۰) به بررسی وضعیت مضیقه‌ی ازدواج در ایران پرداخته و با روش نسبت جنسی وزنی به اندازه‌گیری مضیقه ازدواج در ایران و به تفکیک استان‌ها پرداخته است.

روش تحقیق

روش تحقیق مقاله ی حاضر توصیفی - تحلیلی است و می توان گفت نوعی تحلیل ثانویه است که با استفاده از داده های سرشماری سال های ۱۳۷۵، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ مرکز آمار ایران به بررسی وضعیت زناشویی و ازدواج در استان ایلام پرداخته است. البته، در تحلیل ثانویه ی داده ها با محدودیت هایی نیز مواجه هستیم. مشکل اساسی در مورد صحت و دقت داده های مربوط به سن و جنس است که با استفاده از سرشماری و برای مقاصد دیگری تهیه شده اند. در این جا فرض شده است که داده های سرشماری از دقت لازم برخوردار هستند. برای بررسی وضعیت مضیقه ی ازدواج از روش نسبت جنسی وزنی استفاده شده است. استفاده از روش نسبت جنسی برای سنجش میزان مضیقه ی ازدواج نسبت به روش های دیگر که مضیقه ی ازدواج را به صورت کلی اندازه می گیرند بهتر است؛ اما درعین حال، این روش نیز ضعف دارد. در روش نسبت جنسی وزنی فرض می شود که جمعیت بسته است و مهاجرت صورت نمی گیرد؛ درحالی که در عالم واقع چنین نیست. هم چنین، فرض می شود کلیه ی ازدواج ها در محدوده ی قلمروی خاص مانند یک استان انجام می شود؛ درحالی که چنین نیست. ضعف دیگر این روش به استفاده از جدول ضرایب زناشویی برای محاسبه ی مضیقه ی ازدواج در آینده بر می گردد. در صورتی این کار صحیح است که ضرایب زناشویی تغییر نکنند.

یافته های پژوهش

برای رسیدن به هدف پژوهش که بررسی نقش ساختار جمعیتی در وضعیت ازدواج و زناشویی استان ایلام بوده است، ابتدا به مقایسه ی برخی شاخص های کلی و خام وضعیت زناشویی و مسأله ازدواج در استان ایلام با کل کشور پرداخته می شود. سپس، با استفاده از شاخص های اختصاصی و ویژه که وضعیت ازدواج و زناشویی را واقعی تر نشان می دهند، وضعیت ازدواج و زناشویی در استان ایلام بررسی می شود.

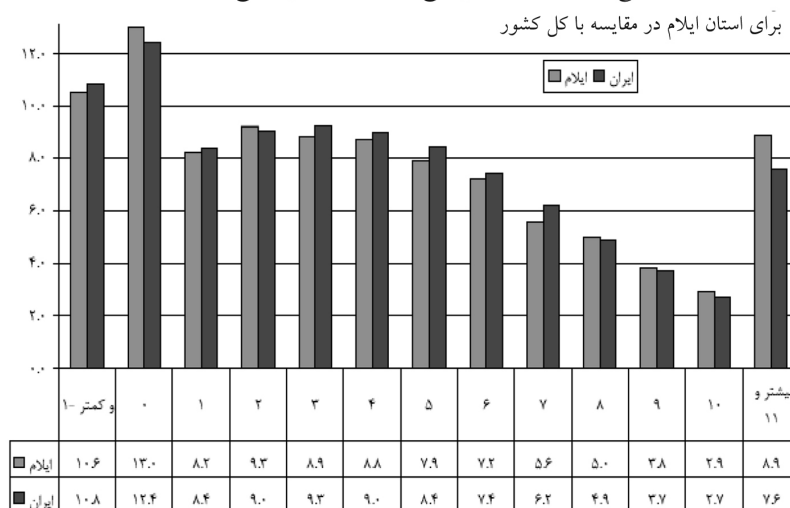
جدول شماره (۱) روند شاخص های ازدواج و زناشویی در دو دهه ی گذشته برای ایران و ایلام

شاخص	میزان ازدواج		میزان طلاق		سن ازدواج مرد		سن ازدواج زن		سال
	ایلام	ایران	ایلام	ایران	ایلام	ایران	ایلام	ایران	
	۰/۶۳	۷/۹۸	۰/۲	۰/۶۳	۲۵	۲۵/۶	۲۱/۵	۲۲/۴	۱۳۷۵
	۱/۳	۱۱/۰۴	۰/۴۲	۱/۳	۲۷/۷	۲۶/۲	۲۲/۷	۲۳/۲	۱۳۸۵
	۱/۹	۱۱/۷	۰/۹۶	۱/۹	۲۸	۲۶/۷	۲۳/۷	۲۳/۴	۱۳۹۰

جدول شماره (۱) نشان می‌دهد که وضعیت ازدواج و زناشویی در استان ایلام در مقایسه با وضعیت ازدواج و زناشویی کل کشور تفاوت چندانی ندارد. در برخی شاخص‌ها مانند میزان ازدواج و طلاق وضعیت بهتری نسبت به کل کشور دارد؛ میزان ازدواج در استان ایلام زیاد شده است، میزان طلاق در کشور اگر چه افزایش نشان می‌دهد؛ ولی در کل هنوز کم است. در استان ایلام میزان طلاق بسیار کم بوده (۹٪ در هزار) و نسبت ازدواج به طلاق در سال ۱۳۹۰ بیش از ۱۷ بوده است (نسبت مذکور برای استان تهران در سال ۱۳۹۰ برابر با ۳ بوده است) (ثبت احوال کشور، ۱۳۹۱). در بین شاخص‌های ذکر شده در جدول شماره (۱) شاخص متوسط سن ازدواج کمی بیش از میانگین کشور شده است.

نمودار شماره (۱) اختلاف سنی زوج نسبت به زوجه را نشان می‌دهد. بر اساس نمودار می‌توان گفت همسان‌گزینی به لحاظ سنی در الگوی ازدواج جمعیت ایران دیده نمی‌شود و فاصله‌ی سنی زوجین دارای واریانس زیادی می‌باشد. اختلاف سنی زوجین در استان ایلام با کل کشور تفاوت زیادی ندارد و در ایلام نیز توزیع سنی زوجین در گستره‌ی وسیعی قرار دارد. هم‌چنان که در ادبیات نظری پژوهش اشاره شد تفاوت سنی زوجین که یک عامل فرهنگی است، در صورت همراه شدن با نوسانات باروری می‌تواند باعث به وجود آمدن تنگنا یا مضیقه‌ی ازدواج شود که در ادامه مورد بررسی قرار می‌گیرد.

نمودار شماره (۱): توزیع درصدی اختلاف سن زوج به زوجه بر اساس ازدواج‌های ثبت‌شده در سال ۱۳۹۰

شاخص هایی که برای تحلیل وضعیت ازدواج در استان ایلام مورد بررسی قرار گرفت، نشان از وضعیت مناسب ازدواج و زناشویی در استان ایلام دارد؛ اما این شاخص ها کلی هستند و ورای داده ها و شاخص های کلی می توان با استفاده از شاخص های ویژه ی وضعیت واقعی ازدواج و زناشویی در استان ایلام به دست داد. به همین منظور، از درصد جمعیت هرگز ازدواج نکرده بر حسب گروه سنی به تفکیک مناطق شهری و روستایی استفاده شده است.

جدول شماره (۲) درصد جمعیت هرگز ازدواج نکرده ی زن به تفکیک گروه های سنی بر حسب مناطق شهری و روستایی ایلام و کل کشور سرشماری ۱۳۸۵

گروه سنی	شهری کل	شهری ایلام	روستایی کل	روستایی ایلام
۱۹-۱۵	۸۴/۴	۹۰/۲	۷۸/۱	۸۸/۹
۲۴-۲۰	۵۰/۴	۶۳/۵	۴۶/۴	۶۶
۲۹-۲۵	۲۲/۷	۳۳/۹	۲۶/۵	۴۳/۴
۳۴-۳۰	۱۰/۲	۱۵/۵	۱۴/۷	۲۳/۴
۳۹-۳۵	۵/۶	۶/۹	۷/۳	۱۰

داده های جدول شماره (۲) نشان می دهد که سال ۱۳۸۵ در همه ی گروه های سنی در مناطق شهری و روستایی درصد جمعیت هرگز ازدواج نکرده ی استان ایلام بیشتر از کل کشور بوده است. در گروه های سنی بالاتر درصد جمعیت هرگز ازدواج نکرده در مناطق روستایی بیشتر از مناطق شهری برای کل کشور و ایلام می باشد. در اینجا می توان به دو عامل تأخیر ازدواج و مضیقه ی ازدواج اشاره کرد. در دو گروه سنی ۱۹-۱۵ و ۲۰-۲۴ ساله، می توان گفت به دلیل ادامه ی تحصیل دختران ازدواج آنان به تأخیر افتاده است؛ اما در مورد سه گروه سنی آخر درصد جمعیت هرگز ازدواج نکرده برای استان ایلام بیش از کل کشور و در استان ایلام نیز برای مناطق روستایی بیش از مناطق شهری است. بنابراین، برای گروه های سنی آخر به نظر می رسد علاوه بر تأخیر در ازدواج، مسأله ی تنگنا یا مضیقه ی ازدواج نیز اثرگذار بوده باشد. به طور مثال: در گروه سنی ۲۹-۲۵ ساله بیش از ۴۳ درصد از دختران در مناطق روستایی استان ایلام هنوز ازدواج نکرده اند که بیشتر از مناطق شهری ایلام (تقریباً ۳۴ درصد) و مناطق روستایی کل کشور (۲۶/۵ درصد) بوده است. هم چنین، بیش از ۲۳ درصد از دختران گروه سنی ۳۰-۳۴ ساله ی مناطق روستایی استان ایلام ازدواج نکرده اند.

جدول شماره (۳) درصد جمعیت هرگز ازدواج نکرده مرد به تفکیک گروه‌های سنی بر حسب مناطق شهری و روستایی ایلام و کل کشور سرشماری ۱۳۸۵

گروه سنی	شهری کل	شهری ایلام	روستایی کل	روستایی ایلام
۲۴-۲۰	۸۰/۵	۸۹/۳	۷۳/۷	۸۹/۱
۲۹-۲۵	۳۸/۶	۵۵/۲	۳۱/۳	۵۶/۷
۳۴-۳۰	۱۳/۲	۱۹/۹	۹/۹	۲۱/۹
۳۹-۳۵	۵/۵	۵/۹	۳/۶	۷/۶

جدول شماره (۳) نیز می‌تواند مقایسه‌ی خوبی برای بررسی وضعیت ازدواج مردان در استان ایلام باشد. به طور کلی، در همه‌ی گروه‌های سنی درصد جمعیت هرگز ازدواج نکرده‌ی مرد مناطق شهری ایلام بیش از مناطق شهری کل کشور بوده است و در مناطق روستایی نیز درصد جمعیت هرگز ازدواج نکرده‌ی استان ایلام بیش از مناطق روستایی کل کشور بوده است. در مورد تبیین این مسأله باز هم می‌توان به دو عامل تأخیر در ازدواج، افزایش سن ازدواج و تنگنای ازدواج اشاره کرد. برای روشن شدن موضوع (تأخیر در ازدواج یا مضیقه‌ی ازدواج) در ادامه به بررسی مضیقه‌ی ازدواج در استان ایلام پرداخته شده است.

همچنان که نمودار شماره (۱) تفاوت سنی زوجین را نشان داد، دایره‌ی همسرگزینی در ایران و ایلام نیز در گستره‌ی سنی وسیعی صورت می‌گیرد. بنابراین، برای محاسبه‌ی مضیقه‌ی ازدواج و استفاده از توازن نسبت جنسی استفاده از میانگین تفاوت سنی زوجین کار درستی نیست و میانگین یک شاخص مرکزی است که تحت تأثیر مقادیر کناری قرار می‌گیرد و به برآوردهای تورش‌دار منجر می‌شود. بنابراین، برای محاسبه‌ی توازن یا عدم توازن نسبت جنسی در سنین ازدواج باید از نسبت جنسی وزنی استفاده کرد.

نسبت جنسی وزنی از طریق رابطه‌ی زیر به دست می‌آید:

$$SRw_i = (PM_i / \sum f_{ij}PF_i) \times 100$$

که در آن

SRw_i ، نسبت جنسی وزنی برای گروه سنی i

PM_i ، تعداد جمعیت مردان گروه سنی i

f_{ij} ، درصد مردان گروه سنی i که با گروه سنی j از زنان ازدواج می‌کنند

PF_i ، تعداد جمعیت زنان گروه سنی j

در جدول شماره (۴) نسبت جنسی وزنی برای بررسی مضیقه ی ازدواج در استان ایلام برآورد شده است. نحوه ی تفسیر ارقام جدول به این شکل است که نسبت جنسی نزدیک ۱۰۰ نشان دهنده ی تعادل در تعداد پسران و دختران در گروه سنی خاص می باشد. بنابراین، مضیقه ی ازدواج وجود ندارد. نسبت جنسی بیشتر از ۱۰۰ نشان از تعداد بیشتر پسران در مقابل دختران در گروه سنی خاص دارد. بنابراین، مضیقه ی ازدواج برای پسران و نسبت جنسی کمتر از ۱۰۰ نشان از تعداد بیشتر دختران در مقابل پسران برای ازدواج در گروه سنی خاص دارد. بنابراین، مضیقه ی ازدواج برای دختران می باشد.

جدول شماره (۴) نسبت جنسی وزنی برای اندازه گیری مضیقه ازدواج در سال ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ بر حسب گروه های سنی

گروه سنی	۲۴-۲۰	۲۹-۲۵	۳۴-۳۰	۳۹-۳۵
سال				
۱۳۸۵	۱۱۳	۸۷	۷۲	۷۰
۱۳۹۰	۱۳۵	۱۱۱	۸۳	۶۸

نتایج اندازه گیری مضیقه ی ازدواج در استان ایلام نشان می دهد که در سال ۱۳۸۵ در گروه سنی ۲۰-۲۴ سال مضیقه ی ازدواج برای پسران، در گروه های سنی دیگر مضیقه ی ازدواج برای دختران بوده است. در سال ۱۳۹۰ در دو گروه سنی ۲۰-۲۴ و ۲۵-۲۹ ساله مضیقه ی ازدواج برای پسران اما در گروه سنی ۲۰-۲۴ ساله شدت مضیقه بیشتر بوده است و در دو گروه سنی آخر نیز مضیقه ی ازدواج برای دختران بوده است.

نتیجه گیری

هدف از تدوین این مقاله، بررسی وضعیت ازدواج و زناشویی در دهه ی ۱۳۹۰ در استان ایلام بوده است. بررسی شاخص های خام مانند میزان خام ازدواج نشان داد که میزان ازدواج در استان افزایش یافته و حتی نسبت به کل کشور بیشتر است. چون میزان خام متأثر از ساخت جمعیت است و افزایش موالید دهه ی ۱۳۶۰ به سن ازدواج رسیده اند. بنابراین، میزان ازدواج در کل کشور و در ایلام نیز افزایش یافته است (تعداد ازدواج از ۵ هزار و ۳۱۵ واقعه در سال ۱۳۸۵ به ۷ هزار و ۴۵۹ واقعه در سال ۱۳۹۰ افزایش یافته است). بررسی سن متوسط ازدواج نیز نشان داد که در کل کشور متوسط سن ازدواج برای هر دو جنس کمی افزایش یافته است و در استان ایلام کمی بیش از میانگین کشور شده است؛ اما تفاوت معنادار نیست. میزان طلاق در استان ایلام نسبت به کل کشور خیلی کم است (۹۶٪، در مقابل ۱/۹ در هزار). میزان طلاق متأثر از عوامل فرهنگی،

اجتماعی و اقتصادی است. به نظر می‌رسد فرایند توسعه مکانیسمی فراهم می‌آورد که هر چه شاخص‌های آن افزایش می‌یابند، میزان طلاق نیز افزایش می‌یابد. این قضیه در مورد استان ایلام نیز صادق است. به طور کلی، شاخص‌های ذکر شده نشان از وضعیت مناسب ازدواج و زناشویی در استان ایلام دارد؛ اما برای بررسی دقیق‌تر وضعیت ازدواج و زناشویی در استان ایلام با بررسی شاخص‌های درصد جمعیت هرگز ازدواج نکرده به تفکیک سن و جنس در مناطق شهری و روستایی و هم‌چنین، مضیق‌های ازدواج نتایج دیگری به دست داد. نتایج نشان داد در استان ایلام علاوه بر این که تأخیر در سن ازدواج وجود داشته است، جمعیت جوان استان با پدیده‌ی مضیق‌های ازدواج نیز مواجه بوده است. پدیده‌ی مضیق‌های ازدواج هم‌چنان که در ادبیات نظری اشاره شد متأثر از نوسانات باروری و اختلاف سنی زوجین می‌باشد.

به نظر می‌رسد نوسانات باروری دهه‌ی ۱۳۶۰ و ۱۳۷۰ در دهه‌های ۱۳۸۰ و ۱۳۹۰ منجر به مضیق‌های ازدواج در استان ایلام شده است و شدت مضیق‌های ازدواج بر حسب زمان، گروه‌های سنی و جنس متفاوت است. ابتدا بیشتر مضیق‌های ازدواج برای دختران مطرح بوده است؛ اما در سال‌های پایانی دهه‌ی ۱۳۸۰ و در دهه‌ی ۱۳۹۰ مضیق‌های ازدواج برای پسران نیز مطرح می‌باشد. درصد جمعیت هرگز ازدواج نکرده در گروه‌های سنی ۳۰-۳۴ و ۳۵-۳۹ سال مؤید این مطلب می‌باشد. به دو دلیل مضیق‌های ازدواج برای دختران در استان ایلام به ویژه در مناطق روستایی و شهرهای کوچک شدیدتر است؛ اول این که شهرهای کوچک و روستاها، مهاجرپرست هستند و معمولاً پسران جوان به دلیل بهبود شرایط کار در مناطق شهری بزرگ مهاجرت می‌کنند که منجر به عدم تعادل در نسبت جنسی و مضیق‌های ازدواج برای دختران در مناطق روستایی و شهرهای کوچک می‌شود، عامل دیگر که فرهنگی است انتخاب همسر از جانب پسران می‌باشد، این عامل باعث می‌شود در شرایطی که پسران دچار مضیق‌های ازدواج می‌شوند به دلیل انعطاف در دایره‌ی همسرگزینی با دختران در گروه‌های سنی پایین‌تر یا بالاتر ازدواج کنند و خود را با شرایط جدید تطبیق دهند و از شدت مضیق‌های ازدواج برای خود بکاهند؛ اما دختران چنین انتخابی ندارند و مضیق‌های آن‌ها شدیدتر خواهد بود. مضیق‌های ازدواج می‌تواند منجر به تغییر توزیع سنی زوجین شود و با کاهش تفاوت سنی زوجین کاهش یابد. در غیر این صورت منجر به افزایش مجرد قطعی در سال‌های بعد برای هر دو جنس به ویژه دختران خواهیم بود.

به طور کلی، می‌توان گفت ساختار جمعیتی متأثر از نوسانات باروری دهه‌های ۱۳۶۰ و ۱۳۷۰ در دهه‌های ۱۳۸۰ و ۱۳۹۰ باعث به وجود آوردن مسأله‌ی مضیق‌های ازدواج برای کل کشور و استان ایلام شده است و مضیق‌های ازدواج هم‌چنان که یافته‌ها نشان داد، در مناطق روستایی و برای دختران استان ایلام بیشتر است.

پیشنهاد

با توجه به نتایج پژوهش پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های بعدی تأثیر مضیقه‌ی ازدواج بر بازار ازدواج بررسی شود؛ چون مضیقه‌ی ازدواج ضرایب زناشویی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. با استفاده از تحقیقات میدانی جامعه‌ی هدف؛ یعنی کسانی که در اثر عدم توازن جنسی به ویژه دختران دچار مضیقه‌ی ازدواج شده‌اند شناسایی شوند و نسبت به تسهیل ازدواج آنان اقدام لازم به عمل آید. با توجه به این که همسان‌گزینی به لحاظ سنی شدت مضیقه‌ی ازدواج را کاهش می‌دهد، برنامه‌های فرهنگی و اجتماعی در راستای همسان‌همسری تدارک دیده شود.

منابع و مأخذ

الف) منابع فارسی

- آقا، هما، (۱۳۸۳)، بررسی تحولات سن ازدواج و توازن نسبت‌های جنسی در سنین ازدواج در ایران، دومین همایش انجمن جمعیت‌شناسی ایران، دانشگاه شیراز، ۲۲ و ۲۳ اردیبهشت، شیراز.
- احمدی، وکیل، (۱۳۸۹)، بررسی مضیقه‌ی ازدواج در استان‌های شمالی کشور، همایش بررسی مسائل اجتماعی استان مازندران، دانشگاه مازندران.
- -----، (۱۳۹۰)، بررسی مضیقه‌ی ازدواج در استان‌های کشور، همایش مرکز آمار ایران، دانشگاه تربیت مدرس.
- جعفری مؤدهی، افشین، (۱۳۸۲)، عدم تعادل در وضعیت ازدواج در ایران، فصلنامه پژوهش زنان، دوره ۱ شماره ۵.
- درودی آهی، ناهید، (۱۳۸۳)، بررسی وضعیت ازدواج جوانان با استفاده از جداول خالص زناشویی، دومین همایش انجمن جمعیت‌شناسی ایران، دانشگاه شیراز، ۲۲ و ۲۳ اردیبهشت، شیراز.
- سازمان ثبت احوال، (۱۳۸۶)، سالنامه آماری ۱۳۸۵ کل کشور، انتشارات دریای نور، تهران.
- سازمان ثبت احوال، (۱۳۹۱)، سالنامه آماری ۱۳۹۰ کل کشور، انتشارات دریای نور، تهران.
- کاظمی پور، شهلا، (۱۳۸۳)، تحول سن ازدواج در ایران و عوامل جمعیتی مؤثر بر آن، پژوهش زنان، دوره ۲، شماره ۳.
- کوششی، مجید، (۱۳۸۳)، مناقشاتی در مورد تأخیر در ازدواج جوانان، مجله فرهنگ و پژوهش، شماره ۱۶۹، آبان ماه.
- مرکز آمار ایران، (۱۳۸۶)، نتایج سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۸۵، قابل دسترسی در سایت مرکز آمار: <http://www.sci.ir>
- مرکز آمار ایران، (۱۳۹۱)، نتایج سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۰، قابل دسترسی در سایت مرکز آمار: <http://www.sci.ir>

(ب) منابع انگلیسی

- Billig, M, S. (1991) "The Marriage Squeeze on High-Caste Rajasthani Women", the Journal of Asian Studies, Vol. 50, No. 2, pp. 341360-.
- Davis, P.Oever (1982). Demographic Foundations of New Sex Roles, Population and Development Review, No.3:495513-.
- Esteve, A., & Cabré, A. (2004). Marriage squeeze and changes in family formation: Historical comparative evidence in Spain, France, and United States in the XXth century. Presented in population association of America. Annual meeting program.
- Schoen, R. (1983). Measuring the tightness of a marriage squeeze. Demography, Vol. 20, No. 1, pp. 6178-
- Veevers, E. J. (1988). The "Real" marriage squeeze: Mate selection, mortality, and the mating gradient. Sociological Perspectives, Vol. 31, No. 2, pp. 169189-.

The Study of the Status of Marriage and its Squeeze in Ilam Province in 1390s

Vakil Ahmadi¹

Eshagh Gheisarian²

Abstract

This article aims at studying the status of marriage and its squeeze in 1390s in Ilam province. Descriptive analysis method and secondary analysis have been utilized based on the data from the registrations organization and census of the entire country during 1385-1390.

Findings of the indicators of marriage levels, divorce and the average of marriage in Ilam province in comparison of the entire country indicate a suitable status of marriage and squeeze.

However, the analysis of the data of unmarried population in terms of sex and age groups in urban and rural areas showed that young people's delayed marriage and squeeze are two phenomena faced by the young population of Ilam province. Meanwhile, the squeeze of marriage for girls in rural areas of Ilam province is more severe.

In genera: it can be concluded that fluctuations of martial fertility in the decades of 60 and 70 have affected marriage conditions.

Key words: marriage, divorce, marriage squeeze, Ilam

¹ Assistant professor of Razi University, and Corresponding Author

² PhD student of Sociology of Tehran Payame Noor University and instructor of Ilam University